

ВЛАД С. Ф.,
провідний науковий співробітник
відділу науково-методичного
забезпечення організації роботи
в органах прокуратури
(Науково-дослідний інститут
Національної академії прокуратури України)

УДК 343.8

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ ПРОКУРОРА
ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ ПЕРЕВІРОК ІЗ ДОДЕРЖАННЯ ЗАКОНІВ ПІД
ЧАС ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ У КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ,
ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПОЗБАВЛЕННЯМ ОСОБИСТОЇ
СВОБОДИ НЕПОВНОЛІТНІХ**

Розглядаються актуальні питання організації роботи та методика проведення перевірок прокурором із питань додержанням законів під час виконання судових рішень у кримінальних справах, пов'язаних із позбавленням особистої свободи неповнолітніх. Автором визначаються основні питання та мета проведення перевірок за додержанням прав і свобод неповнолітніх під час виконання судових рішень органами прокуратури установ, в яких відбувають покарання неповнолітні.

Ключові слова: *неповнолітні, виконання покарання, кримінальна відповідальність, виправно-виховні заклади, примусове виховання, установа виконання покарання.*

Рассматриваются актуальные вопросы организации работы и методика проведения проверок прокурором по вопросам соблюдения законов при исполнении судебных решений по уголовным делам, связанным с лишением несовершеннолетних личной свободы. Автором определяются основные вопросы и цель проведения проверок соблюдения прав и свобод несовершеннолетних при исполнении судебных решений органами прокуратуры в учреждениях, в которых отбывают наказание несовершеннолетние.

Ключевые слова: *несовершеннолетние, исполнения наказания, уголовная ответственность, исправительно-воспитательные заведения, принудительное воспитание, учреждение исполнения наказания.*

The urgent issues of organization of work and the method of conducting inspections by the prosecutor on issues of observance of laws during execution of judicial decisions in criminal cases connected with deprivation of personal freedom of minors are considered. The author defines the main issues and the purpose of conducting inspections on the observance of the rights and freedoms of minors in the execution of court decisions by the prosecutor's offices of institutions where juveniles are serving sentences.

Key words: *juvenile, punishment, criminal responsibility, corrective educational institutions, compulsory education, institution of punishment.*

Вступ. Нагляд за додержанням законів під час виконання судових рішень у кримінальних справах, а також застосування інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, визначених п. 9 розділу XV «Перехідних по-

ложень» Конституції України [1] та п. 4 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про прокуратуру» [2] до набрання чинності законом про створення подвійної системи регулярних пенітенціарних інспекцій, є однією з невід’ємних конституційних функцій органів прокуратури України. Враховуючи те, що в рамках цієї функції на прокуратуру покладено захист особистих і соціально-економічних прав дітей, які перебувають в установах для попереднього ув’язнення, місцях тримання затриманих та спеціальних установах та права і свободи яких гарантовані Конституцією України, Конвенцією ООН про права дитини, іншими міжнародно-правовими актами та законами України, це, своєю чергою, є особливістю здійснення таких функцій органами прокуратури України.

Особливості організації роботи прокуратур різних ланок під час здійснення захисту прав і свобод неповнолітніх під час виконання судових рішень у кримінальних справах, які перебувають в установах для попереднього ув’язнення, місцях тримання затриманих та спеціальних установах, були предметом наукових розробок О.В. Баганеця, Ю.М. Дьоміна, П.М. Каркача, І.М. Козьякова, М.В. Косюти, В.Т. Маляренко, І.Є. Марочкина, В.А. Мозгової, Г.П. Середи, В.В. Сухоноса, О.М. Толочко, П.В. Шумського, М.К. Якимчука та багатьох інших.

Постановка завдання. Мета статті – висвітлення окремих актуальних проблемних питань в організації роботи прокурора під час здійснення нагляду за додержанням законів під час виконання судових рішень у кримінальних справах, пов’язаних із позбавленням особистої свободи неповнолітніх.

Результати дослідження. Забезпечення законності у сфері дотримання прав і свобод неповнолітніх під час виконання судових рішень у кримінальних справах засобами прокурорського нагляду є досить складним завданням. Це зумовлено тим, що правова база міститься не в одному кодифікованому акті, а у численних правових актах законного та підзаконного характеру. Прокурорський нагляд щодо додержання законних прав і свобод неповнолітніх під час виконання судових рішень у кримінальних справах має комплексний характер, оскільки знаходить свою реалізацію не в рамках однієї окремо взятої функції прокуратури, а в їх єдності і взаємозв’язку [3, с. 99].

Основним дієвим елементом здійснення прокурорського нагляду за додержанням прав і свобод неповнолітніх під час виконання судових рішень у кримінальних справах, пов’язаних із позбавленням особистої свободи останніх, є проведення прокуратурою переодичних перевірок.

Так, п. 11.1. Наказу Генерального прокурора України № 16 гн від 6 грудня 2014 р. «Про організацію діяльності органів прокуратури щодо захисту прав і свобод дітей» регламентується періодичність проведення перевірок із питань додержання прав та інтересів дітей в: ізоляторах тимчасового тримання, кімнатах для затриманих та доставлених чергових частин Національної поліції, пунктах тимчасового тримання та спеціально обладнаних приміщеннях, призначених для тримання осіб, затриманих в адміністративному порядку, органів Державної прикордонної служби України – щодакдно; приймальниках-розподільниках для дітей, слідчих ізоляторах, арештних домах, виховних колоніях, пунктах тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, закладах для проведення стаціонарної судово-психіатричної експертизи особам, які тримаються під вартою, відповідних підрозділах Національної поліції, які здійснюють контроль за поставленими на облік неповнолітніми особами, яким обрано запобіжний захід у вигляді домашнього арешту, – щомісячно; підрозділах кримінально-виконавчої інспекції, Національної поліції, що проводять індивідуально-профілактичну роботу з неповнолітніми, які відбувають покарання, не пов’язані з позбавленням волі, та звільненими від виконання покарань, Українській психіатричній лікарні з суворим наглядом, відділеннях психіатричних лікарень зі звичайним та посиленним наглядом – щоквартально; загальноосвітніх школах і професійних училищах соціальної реабілітації, будинках дитини при виправних колоніях – не рідше одного разу на півріччя [4].

Головною метою проведення перевірок за додержанням прав і свобод неповнолітніх під час виконання судових рішень органами прокуратури установ, в яких вони відбувають

покарання, є перевірка додержання конституційних прав і свобод людини та громадянина у місцях виконання покарань та інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи, насамперед, дотримання матеріально-побутового та медико-санітарного забезпечення відповідно до міжнародних норм і стандартів, ратифікованих Україною.

Під час перевірки додержання прав і свобод дітей у процесі виконання судових рішень у кримінальних справах в установах утримання неповнолітніх, прокурором в обов'язковому порядку має вивчатися матеріально-побутове та медико-санітарне забезпечення.

До головних питань матеріально-побутового забезпечення неповнолітніх засуджених, які встановлюються під час перевірок, належить визначення норми житлової площі на одного засудженого неповнолітнього, який відбуває покарання.

Так, ст.ст. 115, 116 КВК України у виховній колонії на одного неповнолітнього норма житлової площі не може бути меншою 4 кв. м, а в лікувальних закладах при виховних колоніях, які призначені для тримання і лікування хворих на туберкульоз, у стаціонарі - 5 кв. м [5].

Що стосується норми житлової площі неповнолітніх засуджених до такого виду покарання, як арешт, то законодавець її не визначив, тому це питання вирішується за аналогією. Також необхідно наголосити, що засуджених до арешту забезпечують жилою площею за нормами, встановленими кримінально-виконавчим законодавством України, та тримають в окремих камерах по 3–10 осіб в одній камері. Камери забезпечуються інвентарем за нормами, встановленими переліком. Усі меблі в камерах мають бути надійно прикріплені до підлоги або стін.

Відповідно до ч. 2 ст. 115 КВК України засудженим надаються індивідуальне спальне місце і постільні речі, їх забезпечують одягом, білизною і взуттям за сезоном, з урахуванням статі, кліматичних умов, а в лікувальних закладах – спеціальним одягом і взуттям. Засудженим, які відбувають покарання у виховних колоніях, харчування, одяг, взуття, білизна і комунально-побутові послуги надаються безоплатно, що передбачено ч. 4 ст. 115 КВК України [5].

Під час перевірки арештних домів варто пам'ятати, що засуджені до арешту спеціальним одягом не забезпечуються і відбувають увесь строк покарання в цивільному одязі. Вони також можуть придбати необхідні речі, дозволені для використання в арештному домі: утеплений, лікувально-гігієнічний, спортивний одяг за власний рахунок. Засудженим до арешту надається індивідуальне спальне місце і видаються постільні речі, заміна яких здійснюється в дні миття в бані – не рідше одного разу на тиждень.

Ще однією головною складовою частиною норм матеріально-побутового забезпечення неповнолітніх є дотримання норм харчування неповнолітніх, що відбувають покарання в місцях позбавлення волі.

Це питання регулюється Постановою Кабінету Міністрів України від 16 червня 1992 р. № 336 «Про норми харчування осіб, які тримаються в установах виконання покарань, слідчих ізоляторах Державної кримінально-виконавчої служби, ізоляторах тимчасового тримання, приймальниках-розподільниках та інших приймальниках Національної поліції» зі змінами від 24 березня 2016 р., яка встановлює норми харчування неповнолітніх, норми заміни продуктів харчування, порядок застосування норм харчування та норм заміни продуктів харчування. Неповнолітні, які відбувають покарання, забезпечуються триразовим гарячим харчуванням коштом держави, згідно із затвердженими нормами добового забезпечення продуктами, харчування за нормою № 4 для арештних домів та за нормою № 5 для виховних колоній [6].

Що стосується питань перевірки медико-санітарного забезпечення неповнолітніх, прокурору варто перевіряти дотримання адміністрацією установи вимог, визначених ст. 116 КВК України. У місцях позбавлення волі закон передбачає існування лікувально-профілактичних закладів, а для лікування засуджених, які хворіють на активну форму туберкульозу, – заклади на правах лікувальних. З метою спостереження та лікування хворих на інфекційні захворювання в медичних частинах колоній створюються інфекційні ізолятори. Лікувально-профілактична і санітарно-протиепідемічна робота в місцях позбавлення волі організовується і проводиться відповідно до законодавства про охорону здоров'я. Адміністрація колоній зобов'язана виконувати необхідні медичні вимоги, що забезпечують охорону здоров'я засуджених.

Засуджені до позбавлення волі зобов'язані виконувати правила особистої і загальної гігієни, вимоги санітарії. Також законом передбачене право звертатися за консультацією і лікуванням до установ, що надають платні медичні послуги. Оплата таких послуг і придбання необхідних ліків здійснюються засудженими або їхніми родичами власним коштом. Консультавання і лікування в таких випадках здійснюються в медичних частинах колоній за місцем відбування покарання під наглядом персоналу медичної частини. Також прокурор перевіряє законність застосування до засуджених примусового лікування, яке регламентовано ст. 117 КВК України, оскільки цей вид лікування застосовується після прийняття відповідного судового рішення, за умови, що засуджена до позбавлення волі особа має хворобу, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб, чи тих осіб, які не пройшли повного курсу лікування і відмовляються від нього [5].

Наступний етап проведення перевірки прокурором зводиться до встановлення додержання виховними колоніями відповідно до ст. 125 КВК України прав неповнолітніх, засуджених до позбавлення волі на здобуття загальноосвітнього і професійно-технічного навчання. Відповідно до законів України «Про освіту» і «Про загальну середню освіту» засудженим забезпечується доступність і безоплатність здобуття повної загальної середньої освіти.

Під час перевірки з'ясовується забезпечення неповнолітніх адміністрацією установи відповідно до спільного наказу Міністерства освіти і науки України та Міністерства юстиції України від 19 грудня 2013 р. № 1794/2691/5 «Про затвердження Положення про навчальний центр при кримінально-виконавчій установі закритого типу» належними умовами навчання, безоплатного користування навчально-виробничою, культурно-спортивною, побутовою базами Центру, навчання професії за індивідуальною програмою, безоплатного оволодіння іншою професією у разі хвороби, яка не дає змоги продовжити навчання за обраною професією, участь в олімпіадах, виставках, конкурсах, захист від будь-яких форм експлуатації, фізичного та психічного насильства, дій педагогічних та інших працівників, що порушують права або принижують їх честь і гідність, безоплатне медичне обслуговування, користування засобами лікування, профілактику захворювань та зміцнення здоров'я [7].

Неповнолітні, які навчаються в навчальних центрах при кримінально-виконавчій установі закритого типу, мають право безоплатного забезпечення підручниками, зошитами та письмовим приладдям. Засудженим, які не мають робітничої професії, за якою вони можуть бути працевлаштовані в установі, надається змога підготуватися на курсах професійного навчання робітників на виробництві. Особливу увагу під час перевірки варто звертати на вживання адміністрацією виховної колонії заходів щодо можливості здобуття неповнолітніми вищої освіти за дистанційною формою навчання, яке організовується та здійснюється на підставі відповідних угод.

Розглядаючи питання дотримання прав і свобод неповнолітніх під час відбування покарання в спеціальних виховних установах та проведення в них перевірок, необхідно приділити свою увагу піклувальним радам, основними завданнями яких є: надання допомоги спеціальним виховним установам із питань соціального захисту засуджених неповнолітніх осіб; сприяння громадським організаціям, органам виконавчої влади, органам місцевого самоврядування, підприємствам, установам і організаціям незалежно від форми власності у вирішенні питань, пов'язаних із поліпшенням становища засуджених, дотриманням їх прав і законних інтересів; здійснення заходів, спрямованих на вдосконалення навчально-виховного процесу у виховних колоніях, зміцнення їхньої матеріально-технічної бази, вирішення питань трудового і побутового влаштування неповнолітніх осіб, звільнених від відбування покарання [8].

Тому під час перевірок із метою більш належного вивчення стану матеріально-побутового та медико-санітарного забезпечення засуджених, умов їх праці та навчання, стану організації соціально-виховної роботи варто залучати до складу осіб, що здійснюють перевірку представників піклувальних рад [9].

Висновки. Аналіз однієї з невід'ємних конституційних функцій органів прокуратури України, а саме – нагляду за додержанням законів під час виконання судових рішень

у кримінальних справах, а також застосування інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи неповнолітніх, яскраво свідчить, що одним з основних інструментів дієвого захисту та виявлення неправомірних посягань соціально-економічних, політичних, особистих прав і свобод неповнолітніх під час виконання вироків суду в частині відбування покарань, пов'язаних із позбавленням особистої свободи неповнолітніх, є проведення органами прокуратури перевірок.

Правильна організація роботи прокурора щодо проведення перевірок із додержання законів під час виконання судових рішень у кримінальних справах, пов'язаних із позбавленням особистої свободи неповнолітніх, є основним, найбільш ефективним важелем та невід'ємною частиною здійснення захисту конституційних прав і свобод, дотримання матеріально-побутового та медико-санітарного забезпечення неповнолітніх під час виконання судових рішень у кримінальних провадженнях.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. ВВР. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. ВВР. 2015. № 2-3. Ст. 12.
3. Храпенко О.О. Поняття та зміст прокурорського нагляду у сфері захисту прав і свобод неповнолітніх. Актуальні проблеми держави і права. 2011. Вип. 58. С. 99.
4. Про організацію діяльності органів прокуратури щодо захисту прав і свобод дітей: Наказ Генерального прокурора України від 6 грудня 2014 р. № 16гн. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/gl.html?_m=publications&_t=rec&id=94102 (дата звернення: 20.12.2018).
5. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон, Кодекс від 11 липня 2003 р. № 1129-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1129-15/page> (дата звернення: 20.12.2018).
6. Про норми харчування осіб, які тримаються в установах виконання покарань, слідчих ізоляторах Державної кримінально-виконавчої служби, ізоляторах тимчасового тримання, приймальниках-розподільниках та інших приймальниках Національної поліції: Постанова Кабінету Міністрів України № 336 від 16 червня 1992 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/336-92%D0%BF> (дата звернення: 21.12.2018).
7. Положення «Про навчальний центр при кримінально-виконавчій установі закритого типу»: Наказ Міністерства юстиції України та Міністерства освіти і науки України № 1794/2691/5 від 19.12.2013 р. Зареєстровано Міністерством юстиції України 25 грудня 2013 р. за № 2192/24724. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z2192-13/print1475157860810853> (дата звернення: 19.12.2018).
8. Положення «Про спостережні комісії»: постанова Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2004 р. № 429 (в редакції Постанови Кабінету Міністрів України від 10 листопада 2010 р. № 1042). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/429-2004-%D0%BF> (дата звернення: 22.12.2018).
9. Положення «Про піклувальні ради в спеціальних виховних установах»: Постанова Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2004 р. № 429. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/429-2004-%D0%BF> (дата звернення: 22.12.2018).

